

**НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЯ ЗА ТЕАТРАЛНО И ФИЛМОВО ИЗКУСТВО
„КРЪСТЬО САРАФОВ”**

ФАКУЛТЕТ „СЦЕНИЧНИ ИЗКУСТВА”
КАТЕДРА „ТЕАТРОЗНАНИЕ”

Михаил Михайлов Тазев

**ПЕРСОНАЖЪТ В ДРАМАТА – КЛАСИЧЕСКИ И СЪВРЕМЕННИ
ИЗМЕРЕНИЯ И СЦЕНИЧНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

АВТОРЕФЕРАТ

на

ДИСЕРТАЦИЯ

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Научен ръководител:

проф. д-р Венета Дойчева

СОФИЯ

2025

СЪДЪРЖАНИЕ

Обща характеристика	3
Хипотеза	8
Цели и задачи	9
Заключение	10
Библиография	12
Справка на научните приноси	19
Публикации и конференции по темата на дисертационния труд	22

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

Мотивацията и изборът на настоящата тема са провокирани от задълбочения интерес към драматургичния персонаж като конструктивен елемент на взаимодействие в литературния род на драмата. Многокомпонентната функция на персонажа като механизъм и събирателен образ е предпоставка за сложното му се дефиниция. В съвременния динамичен свят на краткотрайни решения и мимолетно задържащи се тези, гледните точки през които е възможно да бъде анализиран драматургичният персонаж не са малко, също като опитите за неговото дефиниране. Сценичното реализиране и изпълнение днес също има възможността да диктува нови предложения и идеи по отношение на това докъде и как може да се разгръща употребата на драматургичния персонаж на сцена. Двупосочното взаимодействие между текста и сцената е интересен процес, който погледнат през съвремението придобива все по-необятни за аналитиците мащаби и прояви. Това, което едновременно държи този процес в познатите от историята на театъра правила и му чертае нови граници, в поле от безкрайни възможности, е човекът и съответно неговият прототип в драматургията – персонажът. Непоклатимият интерес на театъра към човека превръща персонажа в ключ, единствено валиден като проводник на взаимодействие в специфичното тълкуване на този творчески обмен между текста и сцената. Взаимодействието помежду им поражда редица въпросителни, чиито отговори достигат до драматургичния персонаж. Динамичността на понятието го поставя в структурата на драматургичния текст като основен елемент, драматургична ос с определящ характер за сценичната реализация.

Необходимостта от такъв тип изследване е продиктувана от **актуалността** на темата и липсата на конкретно фокусиран теоретичен труд, занимаващ се в същината си с драматургичния персонаж като самостоятелен елемент от драматургичния текст и неговото реализиране на сцена. Наблюдаваната тенденция в съвременния театър, в която режисьорът се доближава все по-близо до авторската фигура, създават двупосочен процес на влияние между текста и сцената. Често драматургичните норми и правила биват омаловажавани, а свръхрежисьорските интерпретации употребяват драматургичния текст като идея. Бързо изменящите се нововъведения, смесването на отделни понятия, културни идеологии и свободата, с която разполага човекът днес, разместват очертаните гранични

пластове в културно, хуманитарно и историческо отношение. Личността надминава божественото Аз (богът на Ницше), в опитите си да принизи околните, но без определена цел и посока. В настоящия момент интересът и анализът на драматургичния човек и подходът към неговото определение са повече от необходими. Кризата на личността е пренесена в драмата и театъра, и вече бива разглеждана като актуален проблем. Театралната теория има необходимост от обобщен структуриран анализ на драматургичния персонаж, който представя понятието от гледната точка на теория на драмата и от гледната точка на теория на представлението, така че да може да зададе хипотетичните въпроси: **Определяща ли е ролята на персонажа в пътя, който текстът извървява до сцената? Възможно ли е понятието (драматургичен персонаж) да бъде определящо както в драматургичния текст, така и на сцена?**

В подходите към търсенето на отговори е изложена на подробен анализ историческата последователност от разбирания и дефиниции за персонажа в драмата. Би било грешно да твърдим, че персонажът в Древна Гърция може да се ограничи само до човешки глас – нещо, което е абсолютно валидно спрямо съвременното разбиране и дефиниране за драматургично и сценично присъствие. В този поетапен процес се наблюдава последователното надграждане, развитие и формиране на драматургичния персонаж. От първоначално изведеното твърдение на Патрис Павис¹ за драматургичния персонаж във времето на Античността до съвременното разбиране за понятието, то подлежи на системно развитие, чието поетапно изграждане не се задължава с елиминиране или отхвърляне на предходните разбирания. В исторически план наблюдаваме задълбочен процес на развитие, който погледнат от съвременна гледна точка има нужда да бъде обобщен, анализиран и систематизиран в теоретичен анализ.

Дисертационният труд разглежда и изследва персонажа в драмата като многофункционален драматургичен елемент на взаимодействие с останалите драматургични елементи и като основен драматургичен елемент, посредством който е възможно съхранението и пренасянето на целите и закономерностите от текста на сцената. Драматургичният персонаж бива анализиран като мост между драматургичния текст и сценичната му реализация.

---

¹ Павис, П. Речник за театъра. Речник на театъра. София: Колибри, 2002.

Обектът на настоящето изследване е драматургичния персонаж като структурен елемент в драматургичния текст и функцията му на мост между драматургията и сценичната ѝ интерпретация.

Предмет на изследването са онази специфични взаимодействия на драматургичния персонаж с останалите драматургични елементи, проявяващи се и изведени в сценични предизвикателства.

Целта на дисертационния труд е да анализира поетапното наслояване на разбиранията и дефинициите на понятието драматургичен персонаж. Да определи и систематизира функциите на понятието в литературния род на драмата. Да изведе теоретично вярна и валидна връзка между текстовото и сценичното съществуване на персонажа, посредством аналитичния подход от практиката. Да дефинира и създаде сценични предизвикателства, представящи подходите към сценичната реализация на персонажа, така че да проследи и запази изведените отношения на персонажа в драматургията и да ги съхрани на сцената като необходими за успешната сценична реализация. Изследването се стреми да създаде принципен подход в разбирането на многофункционалната роля на понятието и преплитането му в отделните му проявления. Основната цел на труда е да създаде верен подход, проследяващ заложените норми и правила в драматургията и тяхното успешно пренасяне на сцена, посредством определения като основен драматургичен елемент – персонажът, без да твърди, че изведеният подход е единствено възможен към разглеждания проблем.

Обхватът на темата разделям на две: в Първа част отделям значимо внимание на понятието с цел да го дефинирам, определя и поставя в границите на литературния род на драмата, извеждайки го като значим механизъм, който в обхвата на историята на театъра, систематизирано разширява значимостта и задачите си. Продължавам с подробна историческа рамка и с избрани примери по темата от всеки разгледан период. Началото на историческа рамка започва от първо появилите се дефиниция и логично обяснение на понятието персонаж (действащо лице) в Древна Гърция и трудовете на Платон и Аристотел, до съвременната представа за драматургичен персонаж². Във Втора част

---

² Липовецки, Ж. Шарл, С. Паметта във времето на хиперконсумиране. Хипермодерните времена. София, 2005.

представям възможните подходи към изграждането на драматургичен персонаж на сцена. Разглеждам и анализирам мястото и проявлението на персонажа и взаимодействието му с изведените драматургични елементи, в конкретни представления. Използвам като примери съвременни сценични прочити по драматургични заглавия и работата върху различни драматургични текстове, и драматургични преработки на територията на България и Европа, от началото на ХХІ в. Сравнявам различните подходи към един и същи текст към реализирането му на сцена.

Задачите на изследването са: дефиниция и определение на понятието драматургичен персонаж; съставяне на драматургична решетка; систематизирано извеждане на концептуална и историческа рамка; анализ на драматургични текстове; анализ на теоретични предпоставки и твърдения; сравнителен анализ на теоретични и художествени текстове; създаване на сценични предизвикателства пред драматургичния персонаж; анализ на театрални представления в рамките на така съставените сценични предизвикателства; изводи на базата на направените анализи.

Хипотезата на дисертационния труд изхожда от тезата, че драматургичният персонаж, в ключовата си роля като механизъм от драматургичния конструкт, има определящ характер, чрез взаимодействието си с останалите драматургични елементи, в създаването на сценично представление (сценична интерпретация или адаптация) по драматургичен текст. **Методи** са систематизирани като теоретични модели, аналитично наблюдение и съставяне, и извеждане на сценични предизвикателства, специално за целите на труда. Към методите също са включени наблюдение и самонаблюдение на автора на дисертационния труд върху процеса на реализиране на представления по драматургичен текст, както и наблюдения и анализ на сценични интерпретации от позицията на автор на оперативна критика за театър. Целта на сценичните предизвикателства е да създаде верен подход и ключ както за работа на практиците, така и за работата на теоретиците, да проправи аналитично верния път от възможности, които един текст среща по пътя си към сцената без да го лиши или ограби от заложените смисъл и проблематика. Така дисертационния труд разглежда персонажа като субект на изследване на теория на драмата и теория на представлението.

Подходът може да бъде разширен и доразвит. Няма за цел да ограничи логически пътя на систематизиране, през който преминава един драматургичен текст, за да достигне до сцената, а по-скоро цели да изведе възможен такъв.

Съдържанието на дисертационни труд включва: увод; две части, разделени всяка от тях на две глави; заключение; библиография и приложения, в общ обем от 162 страници.

Първата част на дисертацията е съставена от две глави. В **Глава първа** са изведени възможните гледни точки, дефиниции и определения за понятието драматургичен персонаж. Съставена е теоретична карта, ясно разграничаваща границите на неговото разбиране и функциониране му като част от конструкцията на един драматургичен текст. Персонажът е поставен в аналитично съотношение с останалите драматургични елементи и систематично онагледява това в драматургична решетка. В **Глава втора** е очертана историческата рамка на развитие на понятието. Изведени са появилите се в хода на времето определения, разбирания и анализи, проследени са постепенно наслоените значения върху драматургичния персонаж и тясната му връзка с човека от реалността. В главата се съпоставят и анализират подбрани драматургични заглавия от Античността до днес, подредени в хронологичен план с основен фокус на анализ – персонажът.

Втората част на дисертацията също е съставена от две глави. В **Глава първа** са представени характерните за модерния театър режисьорски подходи и методологии върху актьорското изпълнение. Като пример се разглеждат работите на практики като Константин Станиславски, Лий Страсбург, Йежи Гротовски и т.н. Разсъжденията в главата имат за цел да споменат систематизирано одухотворяването на написания драматургичен персонаж по пътя му към сцена през гледната точка и практиката на режисьора и актьора, без да анализират и разглеждат подробно трудовете на упоменатите практики и теоретици. В **Глава втора** са съпоставени взаимодействието на драматургичния персонаж с изведените в драматургичната решетка взаимодействия на персонажа с останалите драматургични елементи. В подхода на анализ са изведени четири сценични предизвикателства, методологично обобщени по следния начин:

Персонаж – Действие;

Персонаж – Език;

Персонаж – Пространство;

Персонаж – Време;

Изведените сценични предизвикателства и тяхното прилагане са онагледени с конкретни примери.

ХИПОТЕЗА

В сложната конструкция на драматургичния текст персонажът бива характеризиран като деятел/извършител на действие. Определение, което в литературата разграничава епоса и лириката от драмата. Т. е. драматургичният персонаж е натоварен с друг тип спецификация, цел и задача за разлика от епическия герой и лирическият говорител. А сценичната реализация и съответно изпълнението на драматургичния персонаж на сцена, е онази последна стъпка, посредством която драмата придобива своя завършен вид. Въпреки аналитично-условното разделяне на драмата на две части (текст и представление) тя запазва човека деятел (персонажа) и взаимодействащите му елементи (действие, език, пространство, време) цялостни.

В този процес изведен като *текст – представление* персонажът преминава през определени сценични предизвикателства, за да бъде възможно и достоверно вярно неговото конкретно сценично интерпретиране. Т. е. създадените взаимодействия между драматургичните елементи са с различен интензитет и степен на значимост. Това може да бъде продиктувано от обществените възгледи за мястото на човека в обществото в конкретно съвремие или от разбирането за понятието персонаж в конкретен исторически-културен етап, или от естетическите правила и норми на конкретен жанр и т.н. Без значение интензитета на техните взаимодействия, в пренасянето им на сцена има закономерно изведена взаимовръзка. Драматургичният персонаж е фигурата, която запазва създадените отношения на ниво текст с останалите драматургични елементи и ги пренася в последващата сценична интерпретация.

Хипотезата на настоящия дисертационен труд изхожда от допускането, че драматургичният персонаж е онази структурна единица и величина в литературния род на драмата, посредством чиито взаимодействия логично вярно може да бъде интерпретиран драматургичен текст на сцена. Създадените взаимовръзки в драматургичния текст поставят в пряко отношение персонажа с основните елементи на драмата. Тези взаимовръзки са повод за извеждането на четири сценични предизвикателства, посредством които драматургичният персонаж намира своя път към сцената. Създадените взаимовръзки допускат тезата, че в процеса текст – представление се запазва кодираната закономерност, чието начало се поставя на ниво драматургия и следва да бъде вземана под внимание, на етап интерпретация на сцена. А персонажът е тази ключова фигура, която е натоварена със задачата да конструира, насочва и определя посоката и пътя в процеса, да формира своята цялост и едновременно с това да пренася изведените отношения от текста на сцената.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Целта на дисертационния труд е систематизирано да проследи и анализира историческото развитие на драматургичния персонаж, изчерпателно да го определи и дефинира в границите на литературния род на драмата с цел внимателно да бъде изведен верен поход за възможности от сценични интерпретации на драматургичния текст. Изследването се стреми да открие и изгради систематизирани отношения в пресечните точки между текста и сцената, между теория на драмата и теория на представлението, през фигурата на драматургичния персонаж, представяйки го като основен драматургичен елемент, без да претендира за напълно изчерпателно изброяване на възможните подходи и без да твърди, че те са единствено възможни. Крайната цел е да се достигне до систематизирането на отношенията между драматургичните елементи и тяхното закономерно пренасяне на сцена, посредством фигурата на драматургичния персонаж. Целта е да бъде изградена закономерна връзка между текста и сцената, поставяйки в центъра персонажа като активен елемент, определящ отношенията в тази връзка.

Задачите на изследването са: събиране, подбор и прецизиране на подходяща за изследването библиография в сферата на театралната история, теория на драмата,

театралната практика, театралната критика, история, философия и естетика на изкуството; анализ и определение на драматургичните понятия; анализ на взаимодействието между отделните драматургични елементи; изготвяне на аналитична историческа рамка; сравнителен анализ на драматургични текстове от различни културно-исторически периоди, присъствието и формата на присъствието на персонажа в тях; анализ на процеса текст – представление; представяне на актьорските тренинги и методи в постигането на сценичен образ; извеждането на дефиниция за сценично предизвикателство; анализ на театрални представления и сценични интерпретации по драматургични текстове; съставянето на видовете сценични предизвикателства; формулирането на изводи по темата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Драматургичният персонаж като елемент от структурата на литературния род на драмата и по-конкретно драматургичния текст, занимава и интригува както работата на теоретиците, така и тази на практиците. Въпреки това, в научните и изследователските полета, понятието е разглеждано или в строго определени рамки (автор, заглавия, период, жанр и т.н.), или като отправна точка в развитието и пресъздаването на актьорска роля. Неведнъж са извеждани дефиниции, разбирания и подходи към съставянето и определянето му, специфични за конкретни периоди, текстове или през други понятия, определяни като основополагащи за драмата (действие, мимезис и т.н.). Настоящото изследване се фокусира върху драматургичния персонаж като основен обект на изследването, създава цялостна перспектива на драматургичния персонаж, наблюдава неговото поетапно напластяване в развитието му, постепенното му формиране и последващо развитие. Анализирайки го през теорията на драмата и теорията на представлението, изследването създава за първи път цялостен концентриран анализ на драматургичния персонаж, поставяйки го в основна и ключово определяща роля за литературния род на драмата и нейната сценична реализация.

Дисертационният труд има за цел да представи драматургичния персонаж като основен, многокомпонентен и определящ елемент в драматургичния текст. В хода на работата по дисертационния труд нееднократно се потвърдиха нуждите от подобен

мащабен очерк, фокусиран изключително и само върху персонажа и проблематиката му и неговата определяща роля в последващата сценична реализация на конкретно драматургично заглавие. Анализирани и определени като основен механизъм, драматургичният персонаж е онази структурна фигура, чиито проявления са ключови към осъществяването на многокомпонентната реализация на един драматургичен текст на сцена.

Дисертационният труд подробно проследява и описва проявленията на драматургичния персонаж и взаимодействията му с останалите елементи на драмата. Извежда систематизиран подход на тези взаимоотношения в сценични предизвикателства. Определя персонажа като многопластов и първичен значим конструктивен елемент от структурата на драматургичния текст. С няколко задачи от различно естество и значение за драмата, персонажът е пряк представител на конкретна съвременност, епоха, исторически период. Персонажът е подражател на нейната чувствителност, естетика, поведението и нагласите на човека ѝ. Той е основно свързващият елемент от драматургичния конструкт, взаимодействащ пряко с всички останали драматургични елементи. Персонажът е необходимият мост, връзката между написания текст и сценичното му реализиране.

Липсата на цялостна определеност и аналитичност на персонажа в исторически план, налага необходимост от научен опит, в който да бъде дефинирано понятието драматургичен персонаж, неговите функции и задачи, представяйки го като основен и първостепенно значим драматургичен елемент.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Антични комедии / Аристофан, Менандър, Плавт, Теренции. София: Народна култура, 1978.
2. Антични трагедии / Есхил, Агамемнон, Софокъл и др. София: Народна култура, 1977.
3. Аристотел. За поетическото изкуство. София: Захари Стоянов, 2013.
4. Барт, Р. За Расин. Расиновият човек. – В: сп. Гестус, фондация Идея за театър и САБ, 1998.
5. Бахтин, М. Въпроси на литературата и естетиката. София, Наука и изкуство, 1983.
6. Башлар, Г. Поетика на пространството. София, Народна култура, 1988.
7. Боало, Н. Поетическо изкуство. Уроците на нормативната естетика. София: Наука и изкуство, 1983.
8. Бродли, А. С. Шекспировската трагедия, Изток Запад, София, 2016.
9. Брехт, Б. Избрани творби том 3. София, Народна култура, 1984.
10. Брустийн, Р. Театърът на бунта. Ибсен, Стриндберг, Чехов, Шоу, Брехт, Пирандело, О'Нийл, Жьоне. София, Дамян Янков, 2001.
11. Васинаускайте, Р. Каква му е Хекуба, той на нея какъв ѝ е? или театърът на Оскар Коршуновас. – В: 20 режисьори – първопроходци от Източна Европа. София, 2024.
12. Ведекинд, Ф. Пробуждане на пролетта и още пет пиеси. Пловдив, Пигмалион, 2003.
13. Ганева, М. Подготовката на актьора. Школи, методи и упражнения по актьорско майсторство. Гутемберг, София, 2007.
14. Ганчева, В. Феникът Огуст Стриндберг – В: Огуст Стриндберг и ХХІ век. София, 2014.

15. Генова, В. Места и функции на театралността в драматическите текстове на Молиер. София, УИ „Св. Климен Охридски“, 2019.
16. Гримал, П. Античен театър. ИК. Одри, 2002.
17. Дечева, В. Историята на Хамлетмашина като машина на историята. В: Хамлетмашина, 2003.
18. Дойчева, В. Въобразената телесност. Тялото като драматургичен проблем. Пловдив, Жанет 45, 2016.
19. Дончева, А. Самюъл Бекет: Сияйното отсъствие. София, Изток-Запад, 2022.
20. Драмата. Историческа поетика. Шилер – върху трагическото изкуство (фрагменти). Велико Търново, Абагар, 1995.
21. Еслин, М. Театър на абсурда. Театрална библиотека, Театрален бюлетин, САБ, 1988.
22. Ибсен, Х. Драми. София, Народна култура, 1981.
23. Ибсен, Х. Пет драми, Хемус груп, (място и година на издаване не са посочени).
24. Ибсен, Х. Хенрик Ибсен. Избрани творби. София, Хемус Груп, 2006.
25. Йонеско, Йо. За драмата и театъра (фрагменти) – В: Драмата. Историческа поетика. Велико Търново, 1995.
26. Йонеско, Йо. Носорог, Плешивата певица и други пиеси. София, Колибри, 2024.
27. Калдерон, П. Животът е сън и други пиеси. София, Панорама, 2009.
28. Кейн, С. Любовта на Федра, Събрани пиеси. София, Алтера, 2012.
29. Кембъл, Дж. Героят с хиляди лица. Елементи, София, 2021.
30. Кембъл, Дж. Силата на мита. Сиела, София, 2019.
31. Кнопф, Ян. Бертолт Брехт, София, Издателство Рива, 2010.
32. Кот, Я. Фройд на Севера /Ибсен – прочетен по новому/. – Театрален бюлетин, 1981, №3.

33. Кот, Я. Шекспир нашият съвременник, Бард, София, 2017.
34. Лак, Щ. Островът на пеликаните. София, Black Flamingo, 2013.
35. Лак, Щ. Предизвикателство или истина. Пиеси. София, Black Flamingo, 2013.
36. Леман, Х. Постдраматичният театър. София, Нов Български Университет, 2015.
37. Липовецки, Ж. Паметта във времето на хиперконсумиране. – В: Хипермодерните времена. София, 2005.
38. Личева, А. Теория на литературата. От Платон до постмодернизма. София: Колибри, 2007.
39. Макиавели, Н. Мандрагора. София, Народна култура, 1967.
40. Мамет, Д. Театърът, Изток-Запад, София, 2014.
41. Маринети, Ф. Варие. – Гестус,, бр. 3/4, София, Съюз на артистите в България, 1990.
42. Молиер, Ж. Б. Пиеси в три тома. София, Нов Златорог, 2013.
43. Николова, И. Отношения автор – текст – публика в „Просешка опера“ на Джон Гей. В: Homo Ludens, бр. 1, 2000.
44. Николова, И. Страници и сцени, София, Райндал, 2008.
45. Николова, К. Българският театър след 1989 и новата британска драма. София, Институт за изследване на изкуствата БАН, 2018.
46. Николова, К. Британската драма 1945-1989. София, Институт за изкуствознание към БАН, 2009.
47. Николова, К. Експресионистичният театър и езикът на тялото. София, УИ Св. Климент Охридски, 2000.
48. Николова, К. За морала и Акробатиката. – Homo Ludes, 2004, № 10.
49. Николова, К. За Харолд Пинтър: Реквиемът се отлага. – Homo Ludes, 2009, № 14.

50. Николова, К. Режисьорите в европейския театър, Институт за изследване на изкуствата БАН, Фондация „Номо Ludens“, Сдружение „Литературна къща“ Пловдив, 2021.
51. Николова, К. Събраните пиеси на Сара Кейн на български език. – Литературен вестник, 2013, №8, 8.
52. Николова, Р. Актьорският тренинг през XX в. София, 2007.
53. Ницше, Ф. Раждането на трагедията от духа на музиката. София: Захари Стоянов, 2013.
54. Ничев, А. Античната трагедия. – В: Антични трагедии. Народна култура, София, 1977.
55. Ничев, А. Античната комедия. Увод в: Антични комедии. Народна култура, София, 1978.
56. Ничев, А. Афористичен увод към Софокъл. Увод в: Софокъл – Трагедии. Народна култура, София, 1982.
57. Огнянов, Л. Отломки за времето, борбата и въздействията на Лесинг. Народна култура, София, 1984.
58. Павис, П. Речник на театъра. София: Колибри, 2002.
59. Панова, С. Теория на драмата. София: Наука и изкуство, 1973.
60. Панчева, Е. Теория на литературата. От Платон до постмодернизма. София: Колибри, 2007.
61. Паси, И. Гьотевият Фауст и неговият нов български превод, София, Захари Стоянов, 2001.
62. Паси, И. Фридрих Ницше – Философът и писателят – В: Раждането на трагедията, София, Захари Стоянов, 2013.
63. Паси, И. Хораций – поетическо изкуство. Боало – поетическо изкуство. Уроците на нормативната естетика. София: Наука и изкуство, 1983.

64. Пинтьър, Х. Пиеси в два тома. Да пишеш за театъра, Издателство Еквус Арт, 2006.
65. Пирандело, Л. Шест лица търсят автор. София, Народна култура, 1969.
66. Рачева, Б. Необяснимият Георг Бюхнер. Увод в: Георг Бюхнер – Пиеси, София, Народна култура, 1984.
67. Рускова, Е. Наративът на газената лампа в реалистичните пиеси на Хенрик Ибсен – В: Ибсен във времето, София, 2008.
68. Рушковски, К. Хайнер Мюлер. Хамлетмашина. В: Хамлетмашина, 2003.
69. Серафимова, М. Пространството като изразно средство в литературата. Ролята на местата и конструирането на смисъл. Велико Търново, Фабер, 2018.
70. Сонди, П. Теория на модерната драма. София: Наука и изкуство, 1990.
71. Станиславски, К. Работата на актьора в два тома. София, Изток-запад, 2015.
72. Стопард. Т. Аркадия. София, Лист, 2017.
73. Стопард. Т. Розенкранц и Гилденстерн са мъртви. [програма от гостуване на Кралския национален театър].
74. Стоян Георгиев. Бекет – Йонеско – Пинтьър. – сп. Театър, 2015, 4-6, 3.
75. Страсбърг, Л. Развитие на метода, София, Изток-запад, 2016.
76. Стриндберг, А. Избрани произведения в два тома. Том втори. Предговор към „Госпожица Юлия“, София, Хемус груп. 2002.
77. Тазев, М. Пространството като изразно средство в драмите на Хенрик Ибсен. София: НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, 2022.
78. Тенев, Л. Испанска ренесансова драма. Народна култура, София, 1972.
79. Терзиев, А. Драмата и английския Романтизъм – Уърдзуърт, Колридж, Байрон, Шели. София, Петко Венедиков, 2019.
80. Тишнер, Ю. Философия на драмата. София, Сонм, 2008.
81. Уайлд, О. Избрани творби. София, Народна култура, 1980.

82. Уикъм, Г. История на театъра. Антракт, Панорама, София, 2002.
83. Хаджикосев, С. Западноевропейска литература. Барок, Класицизъм, Просвещение. Част втора. София: Кръгзор, 2003.
84. Хаджикосев, С. Западноевропейска литература. Ранен европейски модернизъм, част девета и десета. София, Сиела, 2016.
85. Хаджикосев, С. Западноевропейска литература V-XVII в. том 1, Сиела, София, 2000.
86. Хаджинаков, П. Драмата на Хенрик Ибсен – аспекти на модерността. – В: Ибсен във времето. София, 2008.
87. Хегел. Естетика том 1. София, Изток-Запад, 2004.
88. Хьойзинха, Йо. Homo Ludens. Захари Стоянов, София, 2000.
89. Чехов, А. П. Пиеси, „Вуйчо Ваньо“, София, Народна култура, издателство Прогрес 1981.
90. Чехов, М. За техниката на актьора. София, Изток-запад, 2016.
91. Шарл, С. От постмодерността към хипермодерността: от наслада към тревога. – В: Хипермодерните времена. София, 2005.
92. Шекспир, У. Великите трагедии. София, Изток-запад, 2012.
93. Шекспир, У. Исторически драми том 2, София, Народна култура, 1981.
94. Шекспир, У. Комедии том 1, София, Народна култура, 1970.
95. Шекспир, У. Комедии том 2, София, Народна култура. 1971.
96. Шекспир, У. Трагедии том 1. София, Народна култура, 1973.
97. Шест френски фарса от Средновековието. (В. Търново, Абагар, 1995).
98. Шурбанов, А. Великите трагедии, Уилям Шекспир, Изток Запад, София, 2012.
99. Юго, В. Избрани произведения том 5. Ернани, София, Народна култура, 1967.

100. Янакиева, М. Теория на литературата. От Платон до постмодернизма. София: Колибри, 2005.
101. Boenisch, P. M. and Ostermeier, T. The theatre of Tomas Ostermeier, London, Routledge, 2016.
102. Bloom, H. Dramatists and Drama, Anton Chekhov, Yale Univ, 2005.
103. Donnellan, D. The Actor and the Space. London, Nick Hern Books, 2024.
104. Figueiredo, I. Henrik Ibsen. The man & the mask. New Haven, London, Yale UN press, 2019.
105. Innes, C. Modern British Drama: The Twentieth Century. Cambridge University Press, 2002.
106. Lee, Ch. The meaning of violence in the Korean theatre world. – Theatre and Humanism in the World of Violence. Sofia, 2009.
107. Loertscher, Miriam. Actor & Avatar. A scientific & artistic catalog. Zurich University of Arts.
108. Murry, A. Plot and character in the Greek Tragedy. Transactions and proceeding of the American Philological Association, vol. 47, 1916.
109. Paul Yachnin and Jessica Slights, 'Introduction', in Shakespeare and Character: Theory, History, Performance, and Theatrical Persons , eds Yachnin and Slights (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009).
110. Sprinchorn, E. Ibsen's Kingdom. The Man and His work. New Haven, London, Yale UN press, 2020.
111. Steiner, G. The death of tragedy. New York, Oxford University press, 1980.

СПРАВКА НА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ

На база на проведеното изследване и съставените изводи от него, могат да бъдат изведени следните научни приноси:

1. Очертаване и дефиниция на понятието драматургичен персонаж.

Фокусът на настоящият дисертационен труд е насочен към драматургичния персонаж като самостоятелен обект на анализ в аспектите на драмата. Обхватът на изследването разглежда персонажа като елемент със собствени функции, цели и задачи, без да се ограничава в конкретен период, автор или културно-историческо течение.

В процеса на проучване в настоящето изследвания стигнах до изводите, че от съвременна гледна точка, персонажът е с все по-кардинални за драматургията функции. Той вече владее способностите да открива смисъла, да разплита фабулата, да гради действието и да променя сюжета, подчинявайки ги на своята воля. Като основен елемент на драматургията той пречупва през своето светоусещане новосъздадените проблеми в драматургията. Персонажът вече не изпитва колебание по отношение на способността му да разсъждава извън границите на времето си.

2. Персонажът като основен драматургичен елемент.

Проследяването на етапите на развитие и опитите за определение на драматургичния персонаж в отделните културно-исторически периоди, и обобщеното им представяне, позволяват съставянето на дефиниция за персонажа, която го характеризира като основен драматургичен елемент. В хода на своето развитие, персонажът все по-малко обслужва останалите драматургични елементи и все повече ги подчинява. Те не са просто признак за неговото съществуване, а способ за неговото изразяване. Употребата и начинът му на изразяване са подчинени на определена цел и търсят определено въздействие.

Анализът на понятието драматургичен персонаж позволи да бъде изведена следната дефиниция за елемента: Персонажът е основен драматургичен елемент, чиито цели и задачи го характеризират като първостепенен деятел и двигател на текста, пряк подражател на човека от реалността, намиращ се в двупосочни отношения с жанра. Персонажът е онзи основен драматургичен елемент, драматургичната ос, посредством чиято чувствителност текстът разгръща своите теми и проблематика.

3. Съставяне на драматургична решетка.

В хода на изследването е изведен ясен подход в анализа на драматургичния персонаж. Като следващ научен принос посочвам създадената драматургична решетка, чрез която систематично са анализирани основните линейни отношения в драматургията на персонажа с действието, езика, пространството и времето, като взаимодействия, които изграждат и съхраняват темите и закономерностите на текста. Посредством тази решетка систематизирано могат да бъдат проследени изведените взаимодействия и техните проявления в различен интензитет.

4. Създаване на сценични предизвикателства.

В процеса на изследване, като следващ научен принос извеждам съставените сценични предизвикателства пред драматургичния персонаж. Те проследяват онези закономерности и трудности при взаимодействията на персонажа с останалите драматургични елементи, проявени на сцена. Обединяват правилата и нормите на текста, подадени от автора и свободата, с която подхожда режисьорът в субективната си интерпретация. Специфика им позволява драматургичният персонаж да е зависим от субективните решения на практиците, но без да бъде лишен от структурираните и ясно определени правила и норми на драматургията. Проследяват персонажа като драматургичен елемент в сценичното му проявление, употребявайки го като ключ за интерпретиране на определен текст.

5. Драматургичният персонаж като основна ос.

Дисертационният труд разглежда и анализира понятието драматургичен персонаж през прийомите на теория на драмата и теория на представлението, определяйки го като основна ос между текста и сцената. В този смисъл персонажът е натоварен с определяща функция в подхода към сценичното реализиране на драматургичен текст. Персонажът е този драматургичен елемент, който категорично, точно и ясно може да съхрани или изведе на сцена, цялостните закономерности на наратива от драматургичния текст, посредством споменатите сценични предизвикателства. Ролята на драматургичния персонаж, като основен драматургичен елемент, драматургично ядро за сценичната интерпретация и основна ос в процеса текст – представление не е била обект на широко изследване до този момент.

6. Взаимоотношението персонаж – жанр /хипотеза/.

Интересите на персонажа насочени към поведението и характера на човека, диктуват неговото проявление в текста. В съвременето се наблюдава тенденция, която се изразява в появата на нов неизвестен (в смисъла на неопределен) персонаж. При криза в жанрово отношение се разклащат и опитите за дефиниция на персонажа. При промяна в подражанието на персонажа се обособяват нови под жанрови категории. Отбелязвам това наблюдение в изведената зависимост персонаж – жанр, която работи в посока на хипотезата, че между драматургичния персонаж и жанра съществува двупосочна обвързаност на влияние. Изжедам това по-скоро като наблюдение, а не като научен принос. Наблюдение, което споменавам в труда си, но не подлагам на задълбочен анализ. То е повод за отделен, подробен теоретичен труд.

ПУБЛИКАЦИИ И КОНФЕРЕНЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Публикации:

1. **2022 г.** Тазев, Михаил. *Човекът Бог – несъвършен в идеалите си или персонажът на Хенрик Ибсен* // Годишник на НАТФИЗ‘2022, София, НАТФИЗ, 2022, с. 159-165, ISSN 1314-0760, COBIS.BG-ID – 1121233892, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID № 4073;
2. **2023 г.** Тазев, Михаил. *Модерният прочит на класическите заглавия. Режисьорската практика на Джейми Лойд - Национален театър Лондон, Уест Енд, Бродуей* // Годишник НАТФИЗ‘2023, София, НАТФИЗ, 2023, с. 155-165, ISSN 1314-0760, COBIS.BG-ID – 1121233892, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID № 4073;
3. **2023 г.** Тазев, Михаил. *Безизходица от лабиринта на съмнението* // сп. Ното Ludens‘2023, София, Издание на гилдията на театроведите и драматурзите към САБ, 2023, с. 293-299, ISSN 1311-5111, COBIS.BG-ID – 1120840676, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID № 4988;
4. **2023 г.** Тазев, Михаил. *Националната идентичност като образователна цел в творчеството на Хенрик Ибсен* // Образование и изкуства: традиции и перспективи‘2023, София, УИ Св. Климент Охридски, 2023, с. 409-417, ISBN 978-954-07-5061-3, COBIS.BG-ID – 62956296, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID №4229;
5. **2024 г.** Тазев, Михаил. *„Куклен дом“ на Джейми Лойд или за актуалния прочит на класически заглавия* // в. Литературен вестник‘2024 (бр. 34), София, Нюзпринт, 2024, с. 8, ISSN 1310-9561, COBIS.BG-ID – 1119415012;
6. **2025 г.** Тазев, Михаил. *Актьорът трябва да завладява и приковава (интервю с актрисата Радина Кърджилова)* // сп. Ното Ludens‘2025, София, Издание на гилдията на театроведите и драматурзите към САБ, 2025, с. 9-22, ISSN 1311-5111, COBIS.BG-ID – 1120840676, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID № 4988;
7. **2025 г.** Тазев, Михаил. *Кризата на съвременния драматургичен персонаж. Персонажът в реалността на аватара* // сп. Проблеми на изкуството‘2025 (бр. 3),

София, БАН, ISSN 0032-9371, COBIS.BG-ID – 1119667172, НАЦИОНАЛЕН РЕФЕРИРАН СПИСЪК: ID №100;

8. **2025 г.** Тазев, Михаил. *Драматургичният човек – постижения, рисковете и иновации на съвременния свят* // Съвременният свят – постижения, рисковете и иновации: сборник с доклади от международна научна конференция‘2025, Т 2, Русе, Регионална библиотека „Любен Каравелов“, ISBN 978-619-7404-72-2, COBIS.BG-ID – 74324488;

Конференции:

1. **2023 г.** Четвърта научно-практическа конференция с международно участие – *Образование и изкуства: Традиции и перспективи*, СУ “Св. Климент Охридски” София;
2. **2024 г.** XV International Ibsen conference – *The Intermedial Ibsen*, at Nanjing University and Center for Ibsen studies University at Oslo, China;
3. **2025 г.** XII Международна научна конференция – *Съвременният свят – постижения, рисковете и иновации*, Регионална библиотека „Любен Каравелов“ Русе и УНСС, Русе;